

**WARENAR
GELD EN LIEFDE IN DE GOUDEN EEUW**

TEKST IN CONTEXT

Onder redactie van Frits van Oostrom en Hubert Slings

Redactie voor dit deel: Lia van Gemert

Warenar is ontwikkeld met subsidie van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden.

De samenstelling werd begeleid door een groep docenten uit het voortgezet onderwijs, studenten Nederlandse taal en cultuur en universitaire deskundigen. De groep bestond uit: Marijke Blankman, Jan Bloemendal, Jan de Boer, Christianne Custers, Saartje Dings, Aukje Frederiks, Arie Jan Gelderblom, Caroline Giesen, Marijke Heijmans, Ine Huizing, Jeannette Koekman, Bram Maljaars, Susanne Parren, Jaap Peters, Ilonka Reintjens, Fokko Ringeling, Mirjam Roos, Paulien Sigmans, Laura Steenbakkers, Mieke B. Smits-Veldt, Thea Tigchelaar-Bors, Betsy Wormgoor en Angela Zengers. De samenstellers danken hen hartelijk voor hun hulp en commentaar.

De reeks *Tekst in Context* is ontwikkeld voor het gebruik in de Tweede Fase. Met behulp van aanpassingen in de dosering en de docering is de reeks op tal van manieren inzetbaar: zowel voor HAVO 4/5 als voor VWO 4/5/6, zowel voor klassikale behandeling als voor zelfstudie, zowel voor integrale bestudering als voor gedeeltelijk gebruik, zowel voor kennismaking als voor toetsing met behulp van vragen en opdrachten op verschillende niveaus (waarbij toegewerkt wordt naar de eindtermen zoals geformuleerd door de Vakontwikkelgroep Nederlands).

Warenar is het zesde deel in de reeks *Tekst in Context*. Eerder verschenen:

1. *Karel en Elegast* (samenstelling: Hubert Slings)
2. *Jacob van Maerlant* (samenstelling: Ingrid Biesheuvel en Frits van Oostrom)
3. *Reinaert de vos* (samenstelling: Hubert Slings)
4. *Wilhelmus en de anderen. Nederlandse liedjes 1500-1700* (samenstelling: Marijke Barend-van Haeften, Karel Bostoën, Lia van Gemert en Marijke Meijer Drees)
5. *Verhalen over verre landen. Reizen op papier 1600-1800* (samenstelling: Karel Bostoën, Marijke Barend-van Haeften, Mirjam Roos, Marijke Meijer Drees en Lia van Gemert)

P.C. Hooft Warenar

TEKST IN CONTEXT 6

Geld en liefde in de Gouden Eeuw

*Samengesteld door Lia van Gemert en Marijke Meijer Drees
Met medewerking van Karel Bostoën en Marijke Barend-van Haefen*

Amsterdam University Press

Lay out: Adriaan de Jonge, Amsterdam

ISBN 978 90 5356 555 1

NUR 952

© Amsterdam University Press, Amsterdam

2002: eerste druk

2004: tweede druk

2007: derde druk

2010: vierde druk

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Voor je begint... 6

Het doek gaat op: Proloog 9

1 Het eerste bedrijf: Amsterdammers onder elkaar 16

Het zal je baas maar wezen
Bruid gezocht

2 Het tweede bedrijf:

Een huwelijk kan niet droog gesloten worden 31

Van vrijen tot trouwen
Amsterdammers en vreemdelingen
Arm in de Gouden Eeuw

3 Het derde bedrijf: Lachen om Warenar 44

Rake klappen
Bekvechten
De waanzinnige vrek
Een ideale schoonzoon

4 Het vierde bedrijf: Hooft aan het werk 60

Volgens de regels van de kunst
Een kaper op de kust
Het hoge woord
Bestolen

5 Het vijfde bedrijf: Humor en moraal 75

Betrapt
Zoete hoop
Wat je ook nog moet weten
Dievenpraatjes
Een dubbele verrassing
Eerlijk duurt het langst

Vragen en opdrachten 88
Voor wie meer wil weten 93
Verantwoording 95
Begrippenlijst 96

Voor je begint...

Geld en liefde in de Gouden Eeuw

Dit boek gaat over een beroemde **komedie** uit de **Gouden Eeuw**: *Warenar*. Het toneelstuk ging in 1617 in première bij de opening van een nieuw theater in Amsterdam. Het was een jaar eerder geschreven door de jonge Amsterdammer Pieter Hooft, misschien in samenwerking met zijn

vrienden Samuel Coster en Gerbrand Bredero. Omdat alleen het auteurschap van Hooft zeker is, wordt hij in dit boek steeds als auteur genoemd.

In dit toneelstuk draait alles om geld en liefde. De vrek Warenar is de hoofdpersoon; hij denkt alleen maar aan zijn centen. Zijn knappe dochter Klaartje is zwanger, maar weet niet van wie. Ze proberen allebei hun geheim te bewaren en dat leidt tot komische misverstanden. Het verhaal speelt zich af in het hartje van Amsterdam, een heel herkenbaar decor voor de toeschouwers uit Hoofts tijd.

Taal en spelling

Nederlandse teksten uit de zeventiende eeuw lijken wel een beetje op moderne teksten, maar toch niet zoveel dat ze gemakkelijk te begrijpen zijn. De spelling wijkt af en ook veel woorden en zinswendingen zijn anders dan in het Nederlands van vandaag. In *Warenar* komen er nog twee problemen bij. Ten eerste is de tekst grotendeels geschreven in een volksachtige taal. De personages zijn gewone Amsterdammers, die zich af en toe behoorlijk stevig uitdrukken. Hooft nam veel dialectachtige woorden en klanken op. Ten tweede is de tekst, zoals bij zeventiende-eeuws toneel gebruikelijk was,

Van Pieter Hooft zijn maar weinig afbeeldingen bekend. Op dit schilderij van Michiel van Meerveld uit 1629 is hij 48 jaar.

op rijm. Om het leestempo te bevorderen is het toneelstuk hier vertaald in modern Nederlands proza. Daarbij is geprobeerd om het karakter van de tekst te behouden. Voor de duidelijkheid zijn ook regieaanwijzingen toegevoegd, iets wat men in de zeventiende eeuw meestal niet deed. De scène-indeling uit Hoofts stuk is gehandhaafd. Om een idee te geven van de oorspronkelijke taal zijn in het tweede bedrijf twee scènes in het zeventiende-eeuws opgenomen.

De namen van de personages worden steeds afgekort. Het zijn: Warenaar (W), zijn dienstmeid Reym (Re), hun buurman Rijkert (Rij), zijn zus Geertuid (G) en haar zoon Ritsert (Ri). Rijkert heeft een knecht, Lekker (L). Verder treden twee dagloners op: de kok Teeuwes (T) en de traiteur Casper (C). Het koksmatje en de dochter van Warenaar (Klaartje) hebben geen spreektekst. In de proloog komen de godinnen Mildheid (M) en Gierigheid (G) aan het woord. Als het woord Warenaar cursief gedrukt is (*Warenaar*), wordt de titel van het toneelstuk bedoeld, als het in romeinse letter is afgedrukt (Warenaar), gaat het om de hoofdpersoon.

Opbouw van dit boek

Dit boek heeft vijf hoofdstukken, die elk een bedrijf uit het toneelstuk behandelen. Ze worden voorafgegaan door de inleiding **Het doek gaat op**, waarin de situatie in de Amsterdamse theaterwereld aan de orde komt en de **proloog** van *Warenaar* besproken wordt.

Aan elk van de vijf bedrijven is een thema gekoppeld. De contextgedeel-

ten geven steeds achtergrondinformatie over het thema. Het eerste bedrijf, **Amsterdammers onder elkaar**, gaat over de algemene situatie in de **Republiek der Verenigde Nederlanden** en over de gewoonten en gebruiken bij een huwelijksaanzoek. Het tweede bedrijf, **Een huwelijk kan niet droog gesloten worden**, behandelt de voorbereiding van een bruiloft in de zeventiende eeuw en het sociale vraagstuk van rijkdom en armoede. In het derde bedrijf, **Lachen om Warenaar**, staan de komische technieken in toneelstukken centraal, en in het vierde, **Hooft aan het werk**, wordt ingegaan op de kunstregels waar Hooft mee te maken had. Hij verzon het toneelstuk niet helemaal zelf, maar schreef een creatieve bewerking van een **komedie** uit de oudheid: *Aulularia* van Plautus. Ter vergelijking is hier een gedeelte uit Plautus' Latijnse tekst vertaald. In het vijfde bedrijf, **Humor en moraal**, komen alle draden samen. Het gaat over de afloop van het stuk zoals Hooft die verzon en over de les voor de toeschouwers. In de scènes uit de toneeltekst en in de contextgedeelten zijn belangrijke begrippen **vet** gedrukt. Als het om begrippen gaat die maar één keer voorkomen, worden ze direct uitgelegd. Begrippen die vaker voorkomen, vind je terug op de **Begrippenlijst** achterin het boek. Daar kun je de pagina opzoeken waar meer informatie over het begrip staat. Een aantal locaties in Amsterdam kun je terugvinden op de kaart op p. 16–17.

Verwerking van de stof

Dit boek kan worden gebruikt bij Nederlands, Literatuur, CKV, Klassieke

talen en KCV. Achterin dit boek zijn vragen en opdrachten opgenomen, gerangschikt per hoofdstuk. Ze gaan over de teksten, de afbeeldingen en de opvoering van het toneelstuk. Ze zijn bedoeld om verschillende vaardigheden te ontwikkelen. Een aantal vragen en opdrachten toetst je begrip van de toneeltekst en de toelichtingen, bij andere moet je relevante achtergrondinformatie verzamelen en daarmee commentaar leveren op de gebeurtenissen in *Warenar*. Behalve uit dit boek zelf kun je informatie halen uit de media-theek of de bibliotheek of van internet. Voor een aantal opdrachten moet je de zeventiende-eeuwse cultuur vergelij-

ken met de hedendaagse of je juist inleven in de personages, gewoonten en gebruiken uit de **Gouden Eeuw**. Ook de taak van de regisseur van een toneelstuk komt aan de orde.

Maak in overleg met je docent een keuze uit de vragen en opdrachten en spreek ook af hoe je de antwoorden inlevert, bijvoorbeeld in een dossier. Bij opdrachten met een **G** kun je in een groep samenwerken. In **Voor wie meer wil weten** is informatie opgenomen die van pas kan komen bij het maken van een werkstuk over de Nederlandse cultuur in de **Gouden Eeuw**.

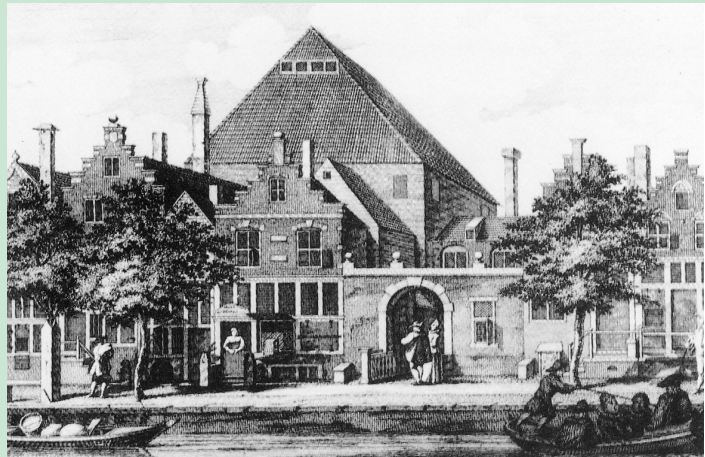
Het doek gaat op

PROLOG

Eind september 1617 werd in Amsterdam een nieuwe instelling geopend met de trotse naam de **Eerste Nederduitse Academie**. De **Academie** – zoals de instelling meestal genoemd werd – zetelde in een gebouw aan de Keizersgracht, dat gekocht was door de arts en schrijver Coster. Hij was samen met zijn vrienden Hooft en Bredero uit de **rederijkerskamer De eglentier** (De wilde roos) gestapt, omdat ze daar niet genoeg ruimte voor hun ideeën kregen. De drie wilden het toneel en het onderwijs in Amsterdam vernieuwen. Behalve een theaterzaal herbergde de **Academie** ook een school voor hoger onderwijs. Er konden vakken als wiskunde, geschiedenis, creatief schrijven, filosofie en toneelspelen gevolgd worden, overigens alleen door mannen. De lessen waren niet in het Latijn, zoals aan de Leidse universiteit, maar in het Nederlands. Een vooropleiding op de **Latijnse school**, de zeventiende-eeuwse variant van het gymnasium (eveneens alleen toegankelijk voor jongens), was dus niet nodig. Het Amsterdamse stadsbestuur had toestemming voor het experiment verleend, op voorwaarde dat een deel van de winst naar een liefdadigheidsinstelling zou gaan.

Artistieke burgers

Rederijkerskamers bestonden al sinds de vijftiende eeuw. In de Nederlanden waren ze vooral te vinden in de gewesten Vlaanderen, Brabant, Holland en Zeeland. Het waren literaire amateurverenigingen voor mannen uit de betere milieus – je moest wel wat geld voor je hobby over hebben. Aanvankelijk schreven de **rederijkers** gedichten en toneelstukken voor eigen kring. Regelmatig waren er ook wedstrijden tegen kamers uit andere steden en dorpen. Voor hun vergaderingen en opvoeringen, alleen toegankelijk voor leden, huurden de rederijkers een lokaal van het stads- of het dorpsbestuur. Amsterdam had twee kamers: *De eglentier* (De wilde roos), bijgenaamd de **Oude kamer**, omdat er vooral geboren en getogen

Het houten gebouw van de Nederduitse Academie aan de Amsterdamse Keizersgracht, tussen de Runstraat en de Berenstraat.